

תמצית משנה ברורה

מיועד לחזרה בלבד, ואין לסמוך להלכה.

סימן א' - ח'

עבודת הבורא בפני בני אדם - לא יתבייש מבני אדם הלועגים עליו בעבודת ד', אך לא יתקוטט עמהם כי העזות מגונה, ויכול לבוא מזה לעזות אף שלא לצורך עבודת ד', ובמקום שיש אפיקורסים ופתח עמהם בשלום מצוה להתקוטט עמהם להפר עצתם.

אדם בינוני לא יתבייש ללמוד ולעשות בפני גדולים, ומ"מ עדיף שלא לעשות בפניהם, ואם יש מי שילמד ממנו יעשה בפניו אך יכוון לשם שמים.

טוב לומר לפני שחרית ומנחה מודה אני... ויה"ר לפני מעריב.

תפילה ואבילות על החורבן

זמן התחינה הראוי בלילה הוא בזמן חילופי המשמרות, והתפילה בזמן זה על החורבן והגלות רצויה.

ראוי לכל ירא שמים להיות מיצר ודואג על החורבן, ומ"מ התורה והתפילה יהיה בשמחה.

תיקון חצות - מעלת קימת חצות רבה היא, וזמנה במאצע הלילה ממש, ונכון להתאונן על החורבן קודם חצות, ואחר חצות יעסוק בתורה, ובסוף הלילה יבקש צרכיו. ואם הוא קרוב לזמן הנץ החמה ידלג הקינות ויאמור שומרים לבוקר, ואחר התיקון ילמד משניות. יש מנהגים מתי א"צ לומר תיקון חצות, ועל פי קבלה יאמרו תמיד. ויזהר מאד בלילה משיחת חולין.

כתב השל"ה לומר בכל סעודה על נהרות בבל, ובמים שאין אומרים תחנון יאמר שיר המעלות, והעיקר בזה היא הכונה.

מי שאינו יכול להשכים מחמת חולשה או שקימה מוקדמת תפריע לתפילתו, מ"מ יקום שיעור זמן לפני קריאת השמש, להכין עצמו לתפילה בציבור ובנקיאות.

טוב מעט בכונה מהרבות שלא בכונה, בין בתחנונים ובין בתלמוד תורה, כי לפני ד' הכל תלוי אם עושה

סימן א':

קימת הבוקר ונט"י

יתגבר כארי לעבודת הבורא שיהא הוא מעורר השחר, שהרי בריאת האדם היא לעבודת הבורא, ולא ילך אחר עצת יצרו להשאיר במיטתו, ויחשוב כמה היה מזדרז לעמוד לפני מלך בשר ודם.

כשמתעורר משנתו ישהה מעט ומיד אח"כ יקום בזריזות. וטוב לומר מיד בקומו מודה אני, וא"צ לזה נט"י, ויאמור בחמלה באתנחתא, ורבה אמותנך בלא הפסק.

בשל"ה כתב סוד לחבר יום ולילה בתורה או תפילה, בבוקר ובערב.

ועכ"פ יזהר לקום בזמן הנצרך לתפילה בציבור.

מיד כשמתעורר משנתו ואינו רוצה לישן יטול ידיו, והמשתהה עונשו גדול, ומ"מ לא יעבור שום איסור (כגון בל תשקצו או גזל) לצורך נט"י, ואם אין לו מים די הצורך יטול מעט או יקה במידי דמנקי, ויכול אח"כ לברך וללמוד.

אם אין המים קרובים עדיף לילך במרוצה מאשר פחות פחות מד"א.

לא אמרינן כולה ביתא כד"א אלא בשעת הדחק.

שיויתי - דבר גדול הוא שיציר האדם לעצמו תמיד שהוא עומד לפני השם יתברך, והקב"ה רואה מעשיו, ועי"ז תהיה ישיבתו תנועותיו ועסקיו והרחבת פיו ודיבורו כראוי, ויגיע ליראת שמים ובושה מד'. והרוצה לקיים שיויתי כראוי יקיים את ו' המצוות התמידיות, והם אמונה בבריאת העולם ע"י הקב"ה, לא להאמין בשום אלוה זולתו, יחוד ד', אהבת ד', יראת שמים, ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם.

יש שנהגו לכתוב שיויתי ושמות קדושים בצורת מנורה, ואין לעשות כך באופן שיכול לבוא לידו בזיון.

כל מה שבכוחו לעשות, והמרבה בכונה יותר טוב מהממעט.
מי שהוא בעל תורה ימעט בתחנונים וילמד במקומם.
צריך האדם לקבוע זמן ללימוד מוסר בכל יום.

הפרשיות שאומרים בתחילת התפילה

טוב לומר פרשת העקידה ופרשת המן, ויכול לאומרם בשבת, והעיקר הוא ההתבוננות במה שהוא אומר, בנפלאות ד' ושכל מזונותיו בהשגחה ואינם תלויים ברבוי השתדלות, ובפרשת העקידה יכניע עצמו.

ויאמר פרשיות קרבנות עולה מנחה שלמים תודה ונסכים, וחטאת ואשם, וא"צ לעמוד באמירתם, ועיין בה"ל איזה פסוקים יאמר. ואחרי פרשת תמיד יאמר פסוק ושחט אותו וכו'. וטוב שילמד מתחילה מה שהוא אומר.

יש נוהגים לומר פרשת הכיור ותרומת הדשן ואח"כ פרשת תמיד, ומזבח מקטר קטורת, ופרשת הקטורת.

לא יאמר פרשיות הקרבנות אלא ביום, אבל פרשת הכיור ותרומת הדשן יכול לאומרם בלילה, וכן קרבנות אם אין לו פנאי ביום.

ויאמר יה"ר אחרי פרשיות עולה מנחה ושלמים שהם באים בנדבה, אבל לא אחרי חטאת, וי"א שיאמר בלשון אם נתחייבתי וכו', אבל שיטת המג"א שלא יאמר כך א"כ ליבו נוקפו שחטא וידע ושכח, ובשבת ויו"ט לא יאמר יה"ר, אבל יכול לומר הפרשיות, ובן תורה עדיף שיעסוק בפרשה דיומא.

ויאמר פרשת עשרת הדברות לזכור מעמד הר סיני ולחזק האמונה, ולא יאמרה אלא ביחיד מפני האומרים אין תורה אלא זו, ואף יחיד לא יקבענה בתפילה בתוך הברכות, ואין לכותבה על קונטרס המיוחד לציבור.

סימן ב':

דיני צניעות

לא ילבש חלוקו מיושב כי עי"ז יתגלה גופו, אלא יכניס חלוקו בעודו שוכב, וכשיקום יפול החלוק על גופו ויהיה מכוסה. וילה"ס בכילה שאינה גבוהה י אי חשיב מכוסה.

על האדם להתנהג בצניעות אף בחדרי חדרים.

צריך להזהר שלא לגלות מבשרו אפי' מעט מדבר שדרכו להיות מכוסה בבגדים, אם לא במקום הכרח, אבל רשאי לגלות ידו עד המרפק וצווארו עד החזה, ובמדינות אלו שדרך כפות הרגלים להיות מכוסות ילבש האנפילאות תחת הסדין.

לא ילך יחף, וימכור כל מה שיש לו ויקח מנעלים לרגליו, ובמקומות שדרך ללכת כך מותר.

בבית המרחץ או הרוחץ בנהר מותר ללכת בגלוי הגוף, אך יפשוט בגדיו סמוך לנהר כדי שלא ילך בגלוי הגוף שלא לצורך, ולא יכסה ערוותו כי נראה בוש וכופר בבריתו של אברהם, אבל בעליתו מהנהר ישחה או ישים ידו כנגד ערוותו לכסותה, אך יזהר שלא יגע בערוותו.

לבישת הבגדים

המניח מלבושיו מראשותיו משכח תלמודו, ואם מניח דבר בינו לבגדיו אפשר שאין קפי"א.

יזהר מלבוש ב' מלבושים יחד כי קשה לשכחה (וכן הקורא כתב שעל הקבר, או המסתכל בפני המת משכח לימודו).

ידקדק בחלוקו ללבושו כדרכו של יהפוך הפנימי לחוץ, ואם כבר לבש אם הוא ת"ח צריך לפושטו ולחזור וללבושו כדרכו, (מלבוש ת"ח נאה ונקי ולא ימצא בו כתם או שמנונית, וילבש בגדים בינוניים) ושאר בני אדם א"צ לפשוט אלא לתפילה.

הקדמת הימין - ינעול מנעל ימין תחילה ולא יקשרנו, (ואם הביאו לו של שמאל ימתין שיביאו לו הימין) ואח"כ ינעל של שמאל ויקשרנו, ויחזור ויקשור של ימין, ובמנעלים שאין להם קשירה ינעול של ימין תחילה, ובאנפילאות א"צ להקדים קשירת השמאל, ואטר יקדים ימין לקשירה, וכשחולץ יחלוץ של שמאל תחילה.

טוב שישים המלבוש בימינו וילבש קודם הימין ואח"כ השמאל.

כשהוא רוחץ וסך ימין תחילה, והראש קודם לשאר האברים.

אסור ללכת או לעמוד בקומה זקופה.

כסוי הראש

אסור ללכת ד' אמות בגלוי הראש, ומידת חסידות אף פחות מד"א ואף בעת השינה, וי"א שאף ד"א אינו אסור מדינא, אך כתב הט"ז שבזמננו הוא איסור גמור אף ביושב בביתו.

המפלה ראשו מותר בגלוי הראש.

בבית די בכסוי הראש ביד אבל תחת אויר השמים או כשמברך ולומד לא מהני, ויש מקילים בשעת הדחק לכסות את הראש ביד.

כסוי משערות אינו מועיל ויש מקילים. נכון להרגיל את הקטנים לכסוי הראש.

יבדוק נקביו בבוקר כדי שיהיה גופו נקי בזמן ק"ש ותפילה, וא"צ יותר מבדיקה, וע"י בדיקה אם אינו צריך לנקביו נחשב גוף נקי, ואם יאחר מחמת הבדיקה ק"ש או תפילה בציבור לא יבדוק. ירגיל עצמו ליפנות בוקר וערב שהוא זריזות ונקיות.

סימן ג':

הנהגת בית הכסא

כשנכנס לבית הכסא יאמר התכבדו מכובדים, ועכשיו אין אומרים כן.

יהיה צנוע בבית הכסא ולא יגלה עצמו עד שישב, ולא יקום כשהוא מגולה.

לא יכנסו ב' אנשים יחד אפי' עם אשתו, וקטן שאין בו דעת מותר (ואם מפחד להכנס לבד יכול אחד להניח ידו עליו מהחלון, ובלבד שלא יראה פירועו).

אסור לדבר בבית הכסא, וכשאינו נפנה מותר לצורך גדול, ואם אחר בא ליכנס ינחרו זה לזה, ונשים בבית הכסא שבשדה התקינו שידברו זו עם זו כדי שלא יכנסו לשם ויתיחדו עמהם, ומשמע קצת שנכנסות שתיים לבית הכסא.

אם צריך למשמש בצרור או קיסם לפתוח נקביו יעשה כך קודם שישב.

אם אינו יכול ליפנות ילך ד"א וישב ויעמוד וישב, או יסיח דעתו לדברים אחרים.

לא יפנה בעמידה.

לא יגלה אלא טפח לאחריו ומלפניו טפחיים, ואשה מאחריה טפח ולפניה לא תגלה כלל, ויזהר שלא ילכלך בגדיו גופו ומנעליו.

כשנפנה במקום שאין בו מחיצות יפנה לכוון צפון או דרום, (וטוב להחמיר שיהיו פניו לצפון) אבל לא למזרח ומערב, ולהטיל מים מותר, ובחצר יש מתירים ויש אוסרים, וליד כותל החצר מותר, ואם יש רק כותל אחד ישב ואחוריו כלפי הכותל, ויש אוסרים באופן שהכותל במזרח מפני שפירועו למערב והשכינה שם, וטוב להחמיר במקום שאפשר, ולענין מי רגלים מותר בכל ענין והגרי"א

אוסר לצד מערב אלא יטה לצדדים או למחיצה, ומסתבר שבמכנסיים מותר אף להגר"א.

כשאשתו עמו יכוון ראש המיטה לצפון ורגליה לדרום, וי"א שהראש למזרח והרגלים למערב, וטוב לנהוג כשיטה ראשונה.

המטיל מים ממקום שיכולים לראות את הר הבית, לא ישב ופניו כלפי הקודש אלא לשאר צדדים, ובביאור הגר"א אוסר אפי' מן הצופים ולחוץ, וכן אין ליפנות כנגד בית כנסת או בית מדרש, ולא לעשות בית הכסא לכיוונם, אא"כ יש מחיצה בין מחיצת בית הכסא לבית הכנסת.

כשנפנה אחורי הגדר א"צ להתרחק מבני אדם (ואין איסור שחבירו ישמע עיטוש שלמטה), ובבקעה יתרחק למקום שאין חבירו רואה פירועו (-גילוי).

לא ישב במהרה ובחוזק, ולא ידחוק עצמו הרבה.

לא יקנח ביד ימין, וטוב ליזהר מלקנח באצבע אמצעית של יד שמאל, ואיטר יקנח בימין של כל אדם, ואם רק כותב בשמאל יקנח בשמאל של כל אדם, ושאר הפרטים בזה עיין בבה"ל.

לא יקנח בחרס או בעשבים יבשים או בצרור שקנח בו חבירו, אבל צרור שהוא עצמו קנח בו או שיביש או שמקנח בצד אחר מותר, ובבית הכסא שאינו בשדה מותר בחרס חלק או בדבר שהאור שולט בו, אבל לא בעשבים יבשים.

כשיוצא מבית הכסא יראה שהמקום שישב עליו אינו מלוכלך.

גם בלילה לא יגלה עצמו יותר מביום, אבל א"צ להתרחק מבני אדם, ומותר ליפנות ברחוב אם אין שם אדם (ויזהר שלא יגרום אחרים טינוף), אבל בפני בני אדם ואפי' נכרי אסור ליפנות.

אם צריך לכך ואין לו מקום אחר מותר להטיל מים ביום אף בפני רבים או בפני אשה, ואשה אסורה אף בפני תינוק, אבל לצדדים מותר.

לא ישתין מעומד מפני נצוצות הניתזים על רגליו, אלא אם עומד במקום גבוה, או ישתין לתוך עפר תיחוח, ואם אינו יכול יגביה הגיד ע"י הביצים או ע"י מטלית עבה, אם נפלו ניצוצות על רגליו מצוה לשפשפם.

לא יאחוז באמה וישתין אף שע"ז יפלו ניצוצות על רגליו, ומעטרה ולמטה מותר אפי' האבר בקישוי ודווקא כדי להשתין, ונשוי (ויש לו פת בסלו) מותר ליגוע אף מעטרה ולמעלה, ודווקא בשעה שהוא צריך לנקביו, ולהתחכך אסור אף לנשוי והחיי אדם מתיר בבגד עב, ומידת חסידות שאף הנשוי יזהר מליגוע אא"כ יש לו פחד שיפול, ולסייע בביצים מותר אף לשאינו נשוי, וע"י מטלית עבה מותר אף

באמה ויש מפקפקים בזה, ומותר לסרוק זקן התחתון אבל לא יגע באמה.

המשהה נקביו עובר משום בל תשקצו, והמשהה עצמו לקטנים עובר אף משום לא יהיה עקר, המשהה מלהפיח אינו עובר, בל תשקצו נדחה מפני כבוד הבריות.

יזהר מאד לקנח היטב כי צואה במקומה במשהו, וטוב לרחוץ פי הטבעת במים או ברוק.

הבה"ל מעורר בדבר חשיבות בנית בית הכסא לרבים מכמה טעמים כדי שלא ישהה נקביו ויבוא לכמה מכשולות, מלבד חסרון בצניעות, א' אמירת ברכות ושמות הקדושים לבטלה או יפסידו תפילה בציבור, ב' ביטול תורה, ג' הלבנת פנים, ד' חשש סכנת נפשות, ועוד כמה קלקולים.

סימן ד':

דיני נטילת ידיים

נטילת ידיים - ירחץ ידיו שחרית, (ויש בזה ב' טעמים א' מפני נגיעה במקום מטונף שהרי הידים עסקניות, שהאדם נעשה כבריה חדשה, וצריך להתקדש לעבודת ד', וטעם נוסף מפני רוח רעה אמנם מפני זה לא היו מתקנים ברכה).

ברכה - יברך על נטילת ידיים, ויכול יברך מיד אחר הנטילה קודם הניגוב, ואינו חייב לנגב, (וי"א שלא יברך עד אחר הניגוב), אם לא בירך עד אחר התפילה לא יברך.

י"א שלא יגע בבגדים לפני הנטילה, ובגמ' לא משמע כך.

לא יקח החלוק מיד השמש אפי' השמש נטל ידיו.

רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו כל יום לכבוד קונו, ובמקומו שאין הולכים יחפים א"צ לרחוץ רגליו. וגם טוב להדיח פיו מפני הרירים שבפה, ואינו מעכב מלברך, ובתענית לא ידיח פיו.

ברכת אשר יצר בבוקר - י"א שיברך אשר יצר בבוקר אפי' לא עשה צרכיו, ועדיף לעשות צרכיו מיד ולברך אח"כ את ברכות ענט"י ואשר יצר, והחיי"א כתב שימתין עד שמנקה עצמו ורוצה להתפלל, וכן נהג הגר"א, וכתב הבה"ל להעיר על דברי החי"א שנמצא שיש הפסק גדול בין הנטילה הראשונה לברכת ענט"י, ובשעת"ת כתב שיברך מיד בנטילה הראשונה. אם היה נעור כל הלילה י"א שלא יברך אשר יצר.

ברכת אשר יצר בעשה צרכיו בלילה - י"א שיכול לסמוך על מה שיברך בבוקר, אבל יר"ש יברך בלילה (בטהרה ובצניעות) וירחיק ד"א מהעביט ואם אינו מיוחד לכך יטיל בתוכו רביעית מים.

נט"י שפסולה לסעודה - מים הפסולים לנט"י לסעודה (שינוי מראה, מלאכה, מלוחים, וסרוחים) כשרים לנט"י לתפילה, וי"א שלא יברך (אלא על נקיות ידים) וכשיזדמנו לו מים כשרים יחזור ויטול בלי ברכה, ולדברי החי"א הנ"ל יטנף ידיו ויטול ויברך, וכן טוב לעשות, ומהפמ"ג משמע דבלאו הכי יכול לברך, והאחרונים הכריעו שיברך ענט"י, וכן אם אין לו כלי וכח גברא או רביעית, וכן יכול ליטול מכלי נקוב, וכל זה בדיעבד אבל לכתחילה טוב להקפיד בכל אלו, ודברים שהם לכתחילה בנט"י א"צ ליזהר בהם בשחרית, ואם שכשך ידיו במים עלתה לו נטילה לק"ש ותפילה ויברך ענט"י, אבל לא להעביר רוח רעה, ואם שכשך ידיו בג' מימות מחולפים ילה"ס (אם החסרון הוא דבעינן עירווי או דנטמאו המים), ולפ"ז הוא הדין דילה"ס אם שכשך ידיו בנהר ג"פ, או בשלג בג' מקומות, וי"א שזה מהני אף לרוח רעה, וכן במקוה אע"פ שאין בו מ' סאה.

צורת הנטילה - צריך לערות ג"פ על הידים כדי להעביר רוח רעה, ואין די בהרבה מים בפעם אחת, ובמעשה רב כתב שיטול פעם רביעית כדי להעביר המים שנטמאו, ויטול ידיו לסירוגין. ובדיעבד אם נטל אפי' יד אחת פעם אחת סר רוח רעה מאותו היד.

יטול עד פרק הזרוע, ואם אין לו מים די עד קשרי אצבעותיו, יפשוט הכפות כמי שרוצה לקבל דבר, ויגביהם כנגד הראש.

צריך להזהיר הנשים שיטלו ידיהם ג"פ בסירוגין, גם בקטנים יש ליזהר כי נוגעים במאכל, ובנגיעת עכו"ם אין לחוש.

נגיעה קודם נטילה - לא יגע קודם נטילה בפה בחוטם באזנים ובעיניים, ויש ליזהר אפי' ע"ג עיניו מבחוץ אם יכול, ויש אוסרים גם בפי הטבעת ובאמה במקום הנקב, ובמקום נקב הקזה.

אפי' נטל ידיו לא ימשמש בפי הטבעת תמיד ולא יגע במקום הקזה.

לא יגע בגיגית שכר, י"מ אחר נטילה משום הפסד השכר, וי"מ קודם נטילה, ואפי' בדיעבד לא ישתה וצ"ע.

יש ליזהר מאד מליגע במאכל קודם נטילה, ואם נגע ידיחנו ג"פ, ובדיעבד אין לאסור המאכל. ואין לעשן לפני נט"י.

מה יעשה עם מי הנטילה - אסור להנות ממי הנטילה, ולא יתנם לבהמתו, ולא יטול ע"ג קרקע

וימהר ליטול תכף, ויטול עד הפרק ועכ"פ עד סוף קשרי אצבעותיו.

ובאלו לתפילה ולתורה די בנקיון בעלמא, אבל להעביר רוח רעה צריך דווקא מים, וא"צ ג"פ אלא בקם ממיטתו, וי"א אף בהולך בין המתים או משמש מיטתו וביוצא מבית הכסא.

ואם לא נטל ידיו, אם הוא ת"ח משכח תלמודו, ואם אינו ת"ח מתלבש בו רוח שטות ויכול לבוא לעבירה.

המקיז דם מהכתפיים ולא נטל ידיו מפחד ז' ימים ואינו יודע ממה מפחד (ובעלוקה טוב להחמיר), והמגלח מפחד ג' ימים, והנוטל צפרניו יום אחד.

נגיעה במקומות המכוסים - יזהר בתפילה ובאכילה ובתורה שלא ליגע במקומות המכוסים (שוק, ירך, לחך בראשו, צוארו עד החזה כשרגיל להיות מכוסה, ידיו מעל המרפק), לפי שיש שם מלמולי זיעה, וכל זיעה סם המות חוץ מזיעת הפנים, ואם רגיל ללכת יחף אפשר שאינו בכלל מקומות המכוסים, ואם נגע יטול ידיו, ואם הוא בתפילת י"ח די בנקיון עפר או שמחך בכותל.

הרוחץ פניו ולא נגבם יפה, פניו מתבקעות או עולה בהם שחין, ורפואתו לרוחץ הרבה במי סילקא.

אם אין לו מים יקנח ידיו **במידי דמנקי** (צרוה, עפר, טלית יבש) ויזהר לנקות כל היד, ויברך על נקיות ידים (וי"א ענט"י), ויועיל תפילה אבל לא לרוח רעה.

צריך ליטול ידיו גם **למנחה ומעריב**, אפי' אינם מלוכלכות, אך לא יברך, ואם אין לו מים י"א שינקה במידי דמנקי.

ידים שאין ידוע להם טומאה א"צ נטילה אלא לק"ש ותפילה, אבל לברכות או לתורה א"צ, ואם ישן ערום (או שבית הצוואר פתוח) שינת קבע על מיטתו שאז אסור להזכיר את ד' או ללמוד תורה בלא נטילה, ולברכות ולתורה די בנקיון בעלמא ולא יברך, וראוי להחמיר אם יש מים.

סימן ה':

כוונת הברכות

יכוון פירוש המילות, ויברך בנחת, ויכוון לשם בוראו, ולא יברך בלא כוונה, והמברך בלא כוונה עונשו גדול. כשאומר השם יכוון שהוא אדון הכל, היה הוה ויהיה, ולהגד"א א"צ לכוון אלא אדון הכל, ואם נכתב אדני לכ"ע א"צ לכוון אלא אדון הכל. ואין לקרות השם

ולא ע"ג קיסמים, ולא ישפכם בבית או במקום שעוברים בני אדם, אלא במקום מזרון או בעפר תיחות, וטוב שיניח ב' כלים מראשותיו אחד מלא ואחד ריקן.

יטול כלי המים בימינו ויתנו לשמאלו וגם איטר. לא יטול ידיו ממזי שלא נטל, אבל יכול להביא לו המים, ובנטילה לאכילה אין לחוש.

נט"י במזי שהיה נעור כל הלילה - אם היה נעור כל הלילה יש להסתפק אם צריך נטילה (לטעם דבריה חדשה צריך, ולטעם דהידים עסקניות א"צ, ולטעם דרוח רעה ילה"ס אם השינה גורמת או הלילה גורם), ויטול בלי ברכה, וי"א שיברך, ואם ישן שינת קבע מקצת הלילה יכול לברך לכו"ע, וכן אם עשה צרכיו קודם התפילה, ונכון שמי שהיה ער כל הלילה שיעשה צרכיו או שיטיל מים וישפשף, ואז יברך לכו"ע ענט"י ואשר יצר. וכן יעשה אם ישן בתחילת הלילה וקם ונטל ידיו.

ואם השכים קודם עלות השחר ונטל ידיו, ילה"ס אם צריך ליטול ידיו להעביר רוח רעה, ואפי' חזר לישון שינת קבע ילה"ס אם יצריך נט"י, ויטול בלא ברכה, ואם לא בירך בפעם הראשונה נכון שיעשה צרכיו ויברך ענט"י.

שינה ביום - הישן ביום ס' נשמי (י"א ג' שעות וי"א יותר מחצי שעה וי"א מעט יותר מג' דקות ובעל נפש יחמיר כפי כוחו) ילה"ס אם צריך לערות מים ג"פ, ויטלם בלא ברכה. דוד היה נזהר שלא לישן ס' נשמי (לרמ"א דווקא ביום, ולאחרונים אף בלילה), ובעל נפש יחמיר ביום, אבל שבת אינה בכלל זה, ואם א"א לו ללמוד ישן מעט ויכוון לעבודת ד' ולא יאריך בשינתו, ובמחצית השקל כתב שענין השינה ביום תלוי לפי מה שהוא אדם, וכפי הצורך לעבודת ד'.

דברים הצריכים נטילה במים

הקם מהמיטה, והיוצא מבית הכסא או מבית המרחץ (ואפי' לא עשה צרכיו או רחץ), והנוטל צפרניו, והחולץ מנעליו ונגע בהם, והחופף ראשו (ג' אלו אינם משום רוח רעה אלא משום נקיות, וע"כ א"צ למהר ליטול ידיו, וי"א אף ההולך בבית הקברות (ויטול גם לפני שהולך לקברות, ויש נוהגים לרחוץ אח"כ גם הפנים), ומי שנגע במת או נכנס אצל מת או שליווה מת (ונוהגים שלא להכנס לבית לני שנטל ידיו, ומנהג אבותינו תורה), ומי שמפליא כליו ואפי' לא מצא כינה, והמשמש מיטתו, והנוגע בכינה (ובפרעון אפשר דדי בנקיון בעלמא), והנוגע בגופו במקום שיש מלמולי זיעה.

אלא באדנות ולא ככתבתו, ויאמר הא' בחטף פתח, והד' בחולם, והנ' בקמץ, וידגיש הי', ויאמר אדני במלרע.

כשאומר אלוקים יכוון שהוא תקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם.

אם אחד מספר חסדי ד' שעשה לו אין להפסיקו באמצע שלא יזכיר שם שמים לבטלה, אבל אם הוא בא לקלל מצוה להפסיקו.

לפני ברכות התורה יש ליישב שאומרים הפסוקים דרך תפילה) ואין לעשות כן אלא יברכם בביתו, או שיבדוק עצמו לנקביו או יטיל מים וישפשף ויברך כשיטת החי"א.

ולא יברך ברכה זו ב' פעמים אלא או בביתו או בבית הכנסת, ואפי' ש"צ אם בירך בביתו לא יברך בבית הכנסת דבימינו הכל בקיאים, ואם המנהג שהש"צ מברכם בבית הכנסת יזהר שלא יברך בביתו, ואם בירך בביתו יבקש ממני שלא בירך שיכוון לצאת בברכתו, וידקדק אז להשמיע כל לשון הברכה.

ברכת אלוקי נשמה

ברכה זו אינה פותחת בברוך מפני שהיא ברכת ההודאה, ואינו חייב לסומכה לאשר יצר, אבל עדיף לסומכה.

אם לא בירך עד אחר תפילת י"ח אינו מברך אחרי התפילה, שכבר אמר מחיה המתים, וי"א שאינו דומה ועכ"פ אם היתה כוונתו אז לברך אחר התפילה ס"ל שיחזור ויברך.

לא יאמר אתה יצרת בי, אלא אתה יצרת אתה נפחת בי.

יש נוהגים שכל אחד אומר ברכות השחר בקול (כדי להשלים צ' אמנים ביום) וכולם עונים אמן, ואינם יוצאים באמן כיון שהוא לא מכוון להוציא, והם לא מתכוונים לצאת, וכל מקום יעשה כפי מנהגו.

ברכות השחר אין יכול להוציא הבקי בפחות מעשרה, וי"א שה"ה בשאינו בקי.

סימן ז':

ברכת אשר יצר אחרי עשית צרכיו

כל היום אחר שעשה צרכיו בין גדולים בין קטנים יברך אשר יצר, ואפי' עבר זמן גדול יכול לברך, ואם כבר צריך פעם נוספת להפמ"ג יברך קודם, ודעת השע"ת בשם כמה אחרונים שלא יברך.

לא יברך ענט"י, ואפי' שפשף או שעשה צרכיו וקנח, או שרוצה ללמוד או להתפלל, וי"א שאם עשה צרכיו ורוצה להתפלל צריך לברך ענט"י, ולהלכה לא יברך.

אשר יצר קודם לברכה אחרונה.

סימן ו':

ברכת אשר יצר

כשיוצא מבית הכסא יברך אשר יצר, על החכמה הנפלאה שבבריאת האדם, (ועיין בשו"ע שמפרש כל הברכה).

יאמר חלולים ולא חללים.

להרמב"ם יאמר שלא יסתם ואח"כ שלא יפתח, וגירסא שלנו הפוכה.

מנהגנו שלא לומר אפי' שעה אחת.

י"א שיאמר "אי" אפשר בצירי תחת האלף, וי"א בחריק.

י"א שיאמר רופא חולי וי"א רופא כל בשר.

היוצא מביתו לבית הכנסת י"א שיאמר פסוק שמע ישראל, ויכוון שלא לצאת יד"ח ק"ש, אא"כ ירא שיעבור זמן ק"ש.

מתי יברך ברכת על נטילת ידיים

יש נוהגים להמתין מלברך ענט"י עד בואם לבית הכנסת, ואם יש הפסק גדול לכו"ע יברכו בבית, ולא יאמרו תהילים לפני הברכה, (כתב הלבוש שאותם שאומרים תהילים עדיף שיאמרו קודם התפילה).

ומנהג בני ספרד לברך מיד אחרי הנטילה, וכן הסכימו האחרונים, ואם צריך אז לנקביו אפי' יכול להעמיד עצמו פרסה לא יברך עד שיעשה צרכיו ואז יברך ענט"י ואשר יצר.

וכתב המ"ב בשם החי"א שעדיף לברך אחר שמנקה עצמו ורוצה להתפלל ויברך ענט"י עם שאר ברכות השחר, והמברך מיד יש לו על מי לסמוך.

ואם לומד או מתפלל לפני התפילה יברכם בביתו, ויש נוהגים גם בכהאי גוונא לברכם בבית הכנסת, כמו אחרי אמירת סליחות, (ולענין אמירת הפסוקים

רבעי אמה לכל צד, ואין הנקב מן המנין, ויהיה פתוח (רובו).

מחזיר ב' ציציות מלפניו ושנים מאחוריו כדי שיהיה מסובב במצוות, ונהגו לעשות עטרה ממשי לסימן שלא יחליף הצדדים, והאר"י לא היה מקפיד בזה. מברך להתעטף בציצית, בשוא תחת הבר'.

לצאת מאחר בברכת הטלית - כמה אנשים המתעטפים בציצית יחד, (וכן בשאר מצוות), לכתחילה היה עדיף שאחד יברך לכולם משום ברוב עם, אבל אם רצו כולם מברכים (אפשר משום שאין הכל בקיאים לכוון לצאת ולהוציא), ואם אחד מברך לכולם יכוון להוציאם והם יכוונו לצאת בברכתו, ויענו אמין (והחיוב בזה יותר מברכה שאינו יוצא בה, אך גם בזה אינו מעכב בדיעבד), ויכול להוציא אף שאינו בקי, ואם כבר בירך י"א שאינו מוציא אלא הבקי, ואם יש לכמה טליתות חדשות יברך כל אחד לעצמו ברכת שהחינו.

צריך להפריד חוטי הציצית זה מזה שיהיה כל חוט בפני עצמו, אבל לא יפסיד מחמת זה תפילה בציבור, דבזמננו אינו חיוב, וי"א שאף בזמננו הוא חיוב, ולדבריהם אפשר שאם החוטים מסובכים אין לברך, ועכ"פ לכתחילה ודאי חייב להפרידם קודם הברכה.

יכוון בלבישה לקיים מצות ציצית, ויכוון בהתעטפו שציוונו הקב"ה להתעטף בו כדי שנזכור כל מצוותיו לעשותם (כמו בתפילין וסוכה שנאמר בהם למען וכו') וכוונה זו אינה מעכבת בדיעבד.

בדיקת כשרות הציצית - קודם הברכה יעיין בחוטי הציצית אם הם כשרים כדי שלא יברך לבטלה, וגם בשבת יעשה כך, ויבדוק גם במקום נקב הטלית עד הקשירה, וגם מי שיש לו כמה טליתות ואין חשש ברכה לבטלה מ"מ צריך לבדוק, ובזה יש להקל שיבדוק הקשר רק בטלית שמברך עליה, ומ"מ לפרקים יעיין גם בקשרים, ויבדוק בכל יום בשעת לבישה, ואם הוריד והסיח דעת אע"פ שמברך א"צ לברך שוב באותו יום, ואפי' בבוקר אם יפסיד תפילה בציבור ע"י הבדיקה או שקראוהו לעלות לתורה א"צ בדיקה, וטוב שיעיין מעט. ואם בדק הטלית כשהסירה והניחו בכיסו א"צ לבדוק. טלית שאולה שאינו מברך עליה א"צ בדיקה. ואם שאלו להתפלל בו מברך עליו אא"כ מתכוון שלא לקנותו, ובטלית של קהל כיון שמברכים עליו צריך לבדוקו, ואף כשיש טורח ציבור (דלדעת הט"ז בטלית שלו א"צ לבדוקו בכה"ג) כיון שמצוי מאד שיפסלו הציציות בטלית של קהל, וגם אין ללובשו בלא ברכה, וע"כ יבדוק במקצת.

מי ששותה סם המשלשל י"א שלא יברך עד אחר גמר ההוצאה, וי"א שיברך בכל פעם, וכן המנהג, ואם מרגיש מיד שצריך שנית אסור לברך, ואסור בד"ת.

הטיל מים ולא שפשף צריך לברך אשר יצר, אך נט"י א"צ אלא משום נקיות או משום הכון, ואם אין לו מים יכול לברך, ואם שפשף ינקה במידי דמנקה.

הטיל מים והסיח דעתו והטיל מים פעם נוספת, צריך לברך ב' פעמים אשר יצר כתפילת תשלומין, וי"א שאינו דומה אלא לברכת המזון שהם ברכות ההודאה, ויש להקל בספק ברכות, ולכתחילה נכון לברך מיד.

אפי' לא עשה רק טיפה אחת צריך לברך.

סימן ח'

עטיפת ציצית

מיד אחר נט"י יתעטף בציצית, כדי שלא ילך ד"א בלא ציצית.

יתעטף ויברך במעומד, ובדיעבד יצא בישיבה.

לכתחילה יברך קודם העטיפה עובר לעשיתו לעיטוף, אבל לא יקדים ויברך בעוד הטלית מקופלת.

סדר עטיפתו פעמים בכסוי הראש ופעמים בגילוי, ויכסה גופו ולא ישלשל הטלית סביב צווארו על כתפיו.

כסוי הראש בטלית - נכון שיכסה ראשו בטלית, ומשמע בגמ' שבחור לא היה מכסה ראשו אף שהוא ת"ח, ונכון שלא יסיר הכובע הקטן שעל ראשו בעת התפילה אע"פ שמכוסה ראשו בטלית. וכתב הב"ח שיכסה ראשו בטלית כל התפילה, ועכ"פ יעמוד מעוטף כדי הילוך ד"א, האריז"ל היה מכסה התפילין של ראש, אך לא יכסה לגמרי.

בשעת עטיפה יכסה ראשו בטלית עד פיו, וישליך כל הציציות לשמאלו, וישהה כדי הילוך ד"א.

הנוהגים לברך על **טלית קטן**, טוב שיניחום על הראש רחבו לקומתו ויתעטף בו כדי הילוך ד"א. ואם אינו מתעטף י"א שמ"מ יברך להתעטף, וי"א שיברך על מצות ציצית וכן המנהג ואין לשנות, ובדיעבד יצא בכל אופן בב' הנוסחים. (שיעור טלית קטן ג')

חובת לימוד הלכה והדקדוק בקיומה

חובת לימוד הלכה בכל יום - כתב המ"ב בהקדמה והנה אף שלימוד התורה הוא שכל מה שהאדם לומד אפי' בקדשים ובטהרות הוא מקיים מ"ע דת"ת מ"מ עיקר לימוד האדם צריך להיות בלימוד המביא לידי מעשה, וע"כ אחז"ל אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות שביעקב, ועיין ביו"ד (סי' רמ"ו) בש"ך שם שהביא בשם הפרישה דצריך כל אדם ללמוד הלכות בכל יום כדי שהלימוד יביאנו לידי מעשה, וע"י לימוד ההלכות מובטח האדם לידי חיי עוה"ב אך שיזהר ללמוד בכל יום.

בלא לימוד ההלכה האדם בא לידי מכשולות - כתב במס"י (בפרקי הנקיות) מדת הנקיות היא היות האדם נקי לגמרי מכל מדה רעה ומכל חטא. לא די ממה שהחטא בו מפורסם וגלוי, אלא גם כן ממה שהלב נפתה בו להורות היתר בדבר, והנה ודאי כי מלאכה רבה היא לאדם להגיע אל שלימות המדה הזאת, כי העבירות הניכרות וידועות קלות הם להשמר מהם, כיון שרעתם גלויה, אך הדקדוק הזה המצטרך לנקיות, הוא הקשה יותר, כי הוראת ההיתר מכסה על החטא, והאמצעי האמיתי לקנות הנקיות, הוא התמדת הקריאה בדברי חכמים זכרונם לברכה, אם בעניני ההלכות ואם בעניני המוסרים. לדעת ענפי המצוות עד היכן הם מגיעים. וגם לפי שהשכחה מצויה בדברים הדקים האלה. הנה תצטרך לו התמדת הקריאה בספרים המבארים אלה הדקדוקים. למען חדש בשכלו זכירתם. ואז ודאי שיתעורר לקיימם.

וכתב המ"ב בהקדמה והנה לפ"ז נראה בעליל דחלק או"ח הוא היותר מוקדם ללימוד לכל, אף שכל ד' חלקי שו"ע הם נצרכים למעשה, מ"מ חלק זה הוא מוקדם לכל, כי ידיעתו הוא הכרחי בכל יום מימי חייו לקיום התורה, ובלעדו לא ירים איש הישראלי את ידו ואת רגלו.

לימוד ההלכה מציל מהיצר הרע - כתב הגרי"ס (אגרת המוסר) כי הנשגב והעיקר בשימוש רפואות התורה לתחלואי היצר הוא ללמוד בעוז ועיון עמוק היטב דיני העבירה עצמה, ההלכה עם כל סעיפיה, כי זה הלימוד עושה קנין חזק בנפשו היות העבירה מרוחקת ממנו בטבע.

תיקון המידות ע"י לימוד הלכה והדקדוק בקיומה - בחזו"א (אמונה ובטחון ד' ז'-ח') האריך לבאר שדקדוק הדין היא הדרך לתיקון המידות, כי אף קיום המצוות בשטחיות כמו ההמון זה קל, אולם המקיים את ההלכה לפרטיה ודקדוקיה עומד תדיר בפני נסיונות, פעמים מפני העצלות או הפסד ממון או כבוד ושלא להגרר אחרי סביבתו ועוד נסיונות רבים, וכיון שהמידות מתנגדות לדקדוק הדין, הרי הדקדוק מלבד שמרומם את האדם בכללות ללכת אחרי השכל ולא אחרי הנטיות הטבעיות, הוא גם מתקן את המידות באופן פרטי, שכל דבר שעושה לדקדוק ההלכה נגד מידותיו, מרגיל אותו לתיקון אותה מידה, ומאידך עזיבת דקדוק ההלכה מפסידה את תיקון המידות, שכאשר יודע שיש בהלכה שנפגש בה פרטים רבים ונמנע מלבררם, והולך אחרי מידותיו ונטיותיו הטבעיות, ממילא מתרגל ללכת אחרי מידותיו.

הצורך בקנין אהבת קיום ההלכה לפרטיה - כתב החזו"א שהדקדוק בפרטי המצוות אינו טבעי אלא צריך קנין, ובמיוחד בדיני ממונות שהמדות מונעות מהאדם לראות חובת עצמו, וקנין הדקדוק במצוות הוא ע"י העמל בחקר ההלכה, המקנה לאדם אהבה לקיום הדין בכלל והדין שהוא עוסק בו בפרט, ועי"ז רואה גם חובה לעצמו, ועיקר רפואת הנפש היא ע"י עיון ההלכה לפרטיה, שאין מספיק לקנות יראה בלא לימוד ההלכה, ולימוד ההלכה ארוך הוא ודורש מסירות ושקידה.

לעילוי נשמת הגאון רבי חיים פריימן זצ"ל.

ניתן להשיג חוברות תמצית על מסכת ברכות, מסכתות סדר מועד, יבמות, נדה,

וכן תמצית המקרא, נ"ך, וספרי מוסר.

לפרטים והערות נא להתקשר ל052-7692282